

F Ü Z E T E K

A Magyar—Török Baráti Társaság időszaki lapja
Macar—Türk Dostluk Derneği Yayını

– Üç ayda bir çıkar –

Emléktábla-avatás az egykori török követségen Kállay Miklós befogadásának emlékére

Miklós Kállay'ye eski Türkiye Elçiliğinde kucak açılmasının anısına plaket töreni

Ez év február 28-ára újabb mérföldkő volt társaságunk történetében, ugyanis először fordult elő, hogy mi állítottunk és avattunk fel önállóan egy emléktáblát. Tettük ezt egy olyan eseményre emlékezve, amely legújabb kori történelmünk egyik súlyos időszakában erősítette a magyar-török barátságot. Arra kívántuk felhívni az utókor figyelmét, hogy Kállay Miklós miniszterelnök Magyarország náci megszállása idején a Török Köztársaság követségén talált menedéket 1944. március 19. és november 19. között.

Az ünnepélyes átadást a Török Nagykövetséggel való egyeztetés alapján sikerült úgy időzíteni, hogy egybeessék a Török Köztársaság külügyminiszterének, İsmail Cemnek magyarországi látogatásával, aki be tudta illeszteni programjába a rendezvényen való részvételt.

A II. kerület Zivatar utca 1-3. alatti épületben ma az Európa Tanács Európai Ifjúsági Központja működik. Ennek belső terében, az egyik oszlopra került a sárgaréz tábla, a következő kétnyelvű szöveggel:

Magyarország náci megszállása idején e helyen állt a Török Köztársaság követségének épülete, melyben Kállay Miklós miniszterelnök 1944. március 19. és november 19. között menedéket talált.

Magyar-Török Baráti Társaság
2002

During the Nazi Army's Occupation of Hungary, the Embassy of the Republic of Turkey stood on this site, where Prime Minister Miklós Kállay found asylum between 19 March and 19 November 1944.

Hungarian-Turkish Friendship Association
2002

A nagyszámú megjelent, köztük Robák Ferenc a Külügyminisztérium területileg illetékes főosztályának vezetője, Végh Ferenc ankarai nagykövetségünk és több más vezető diplomata előtt a következő avatóbeszéd hangzott el:

Bu yıl 28 Şubat günü, derneğimizin tarihinde yeni bir kilometre taşı oldu. Çünkü ilk kez, bir hatıra plaketi hazırlamak ve açılış törenini düzenlemek görevi bize düştü. Hem de bunu, Yeni Çağ tarihimizin zor bir döneminde Macar-Türk dostluğunu pekiştiren bir olayın anısına gerçekleştirdik. Amacımız, Macaristan'ın naziler tarafından işgali sırasında başbakan Miklós Kállay'nin 19 Mart ile 19 Kasım 1944 arasında Türkiye Cumhuriyeti Elçiliğine sığınmış olduğuna yeni kuşakların dikkatini çekmekti.

Açılış törenini, Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği ile bağdaştırmaya dayanarak, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in Macaristan ziyareti tarihlerine uygun düşecek ve programında bu etkinliğe katılmaya yer verebilecek tarzda zamanlamayı başardık.

Budapeşte'nin II. dairesinde Zivatar sokağı 1-3 numarada bugün Avrupa Konseyi'nin Avrupa Gençlik Merkezi var. Bronz plaket, bu yapının salonundaki bir sütuna yerleştirildi. Üzerinde, Macarca ve İngilizce olarak iki dilde şu metin yazılı:

Magyarország náci megszállása idején e helyen állt a Török Köztársaság követségének épülete, melyben Kállay Miklós miniszterelnök 1944. március 19. és november 19. között menedéket talált.

Magyar-Török Baráti Társaság
2002

During the Nazi Army's Occupation of Hungary, the Embassy of the Republic of Turkey stood on this site, where Prime Minister Miklós Kállay found asylum between 19 March and 19 November 1944.

Hungarian-Turkish Friendship Association
2002

(Türkçesi: Macaristan'ın naziler tarafından işgali sırasında başbakan Miklós Kállay 19 Mart ile 19 Kasım 1944 arasında, vaktiyle burada bulunan Türkiye Cumhuriyeti Elçiliğine sığınmıştı. Macar-Türk Dostluk Derneği 2002)

"Tisztelt Külügyminiszter Úr!
Tisztelt Nagykövet Urak! Kedves Françoise Lauritzen
Misszióvezető Asszony és Antje Rothemund Igazgatóasszony!
Hölgyeim és Uraim! Kedves Barátain!

Kivételes esemény alkalmából gyűltünk ma egybe. A magyar történelem egy különleges, egyrészt drámai, ugyanakkor mégis lélekemelő mozzanatára emlékezünk. Drámai és szomorú napokra, amikor Magyarország miniszterelnöke kénytelen elhagyni hivatalát, mert olyan külső és belső erők jelennek meg a színen, akik elől jobb elmenekülni. S ami a lélekemelő: a rendkívüli állapot kialakulásakor van ahol befogadják, van ahol védelmet és biztonságot találhat. S ez a hely nem más, mint Şevket Fuat Keçeci otthona, azaz a Török Köztársaság követségének épülete! Azé a Török Köztársaságé, amely történelmi mértékkel egészen fiatal volt ekkor, amely többé-kevésbé független tudott maradni a nagy világháború során, de mindeközben nagyon óvatossá kellett lennie a bonyolult politikai körülmények közepette.

Tudatában vagyok annak, hogy régi adósságunkat törlesztjük, amikor ma emléktáblát avatunk fel itt, ha nem is az eredeti, sajnos elpusztult épületen, hanem azon, amelyet annak a helyén később emeltek. Mentségünkre szolgáljon, hogy sokáig – s a magyar nemzet túlnyomó többségének akaratán kívül – olyan totalitáriánus rendszerben éltünk, amikor a Horthy-korszakról csak rosszat vagy semmit nem lehetett mondani, utolsó miniszterelnökével kapcsolatban pedig véggépp nem lehetett volna semmilyen emléktáblát elhelyezni. Így lassan csaknem a teljes feledés homálya borult a szóban forgó nemes gesztusra.

A Magyar-Török Baráti Társaság természetesen legfontos feladatának tartja, hogy a régebbi idők összekötő momentumai mellett a közelmúlt olyan eseményeire is ráirányítsa a figyelmet, amelyek szintén erősítik a népeink közötti közelséget, szorosabbá teszik barátságát. Ekként került sor igazán méltó környezetben, a Magyar Tudományos Akadémia Tudósklubjában arra a felejtethetetlen ülésszorra, amikor a volt miniszterelnök fia, a történelem koronatanúja, Kállay Kristóf korábbi szentszéki nagykövet osztotta meg velünk a kézzel írt napokról-órákról-percekéről benne élő, máig nem halványuló emlékeket, s akit hamarosan módunk lesz ismét meghallgatni. Az ő előadására érte meg bennünk az emléktábla állításának gondolatát, s örömmel jelenthetem be, hogy az Ender Arat nagykövet úrral való, megszokottan szoros és gyümölcsöző együttműködés eredményeként, azt ma a török diplomácia vezetőjének, İsmail Cem külügyminiszter úrnak jelenlétében leplezhetjük le."

Kállay Kristóf idézte fel az 1944-ben történt eseményeket és a politikai menedékhely megadásának körülményeit, a magyar-török diplomáciai kapcsolatok akkori közös gondjait. Szeretettel emlékezett vissza a Kállay családnak a budapesti török diplomatákkal kialakult baráti kapcsolataira, a befogadással hivatalban lévő nagykövetre, Şevket Fuat Keçeci-re és hivatali elődjére, Behiç Erkin-re.

Végezetül İsmail Cem külügyminiszter beszélt a több száz évre visszanyúló török-magyar kapcsolatokról, a Rákóczi- és a Kossuth-emigráció törökországi befogadásáról, s a Kállay Miklós volt miniszterelnök emlékére örök tábla fontosságáról.

„...Nem akarjuk, hogy a közelmúlt fájdalmai tovább éljenek. Összefogva azon fáradozunk, hogy gyermekeinknek, a jövő nemzedékének biztonságosabb, demokratikusabb, toleránsabb és boldogabb Európát hagyjunk. Ezért a Magyar-Török Baráti Társaság ezen kezdeményezését nagy elismeréssel fogadom és gratulállok hozzá. Nagyon köszönöm a kezdeményezés támogatóinak és megvalósítóinak, valamint az Európa Tanács Budapesti Európai Ifjúsági Központja igazgatóságának és minden közreműködőnek szíves segítségét.” – fejezte be gondolatainak kifejtését a külügyminiszter.

Az emléktáblát İsmail Cemmel és Kállay Kristóffal együtt lepleztük le.

✍ Dávid Géza

Törene katılan büyük sayıda konukların, aralarında Dışişleri Bakanlığı ilgili bölgesel genel şube yöneticisi Ferenc Robák, Ankara Büyükelçimiz Ferenc Véghe ve birçok yüksek düzeyli diplomatın huzurunda şu açılış konuşması yapıldı:

„Sayın Dışişleri Bakanı,
Sayın Büyükelçiler, Değerli Misyon Yöneticisi Bayan Françoise Lauritzen ve Merkez Müdürü

Bayan Antje Rothemund,
Bayanlar, Baylar, Sevgili Dostlarım,

Bugün çok özel bir nedenle bir araya geldik. Macar tarihinin olağanüstü, bir taraftan feci, öte yandan moral veren bir olayını hatırlatmak istiyoruz. Feci ve üzücü günlerdi, çünkü Macaristan başbakanı, önlereinden kaçmak daha doğru bir hareket olan güçlerin meydana çıkışının ardından, görevinden ayrılmak zorunda kalyordu. İşin moral verici tarafı ise, bu aciz durumda ona kapı açanların, melce ve emniyet sağlayanların bulunmuş olmasıdır. Ve bu yer, Türkiye Cumhuriyeti elçiliğinin binası ve Elçi Şevket Fuat Keçeci'nin evidir! Bu yüce jesti yapan, tarihi açıdan o günlerde çok genç sayılan, dünya savaşı dehşetinde büyük ölçüde tarafsız kalabilen, ancak bununla birlikte o karmaşık siyasî ortamda dikkatli davranmak gerektiğini bilen Türkiye Cumhuriyetidir.

Bu plaket buraya, günlerimize kadar maalesef kalamayan eski binaya değilse de, onun yerine sonradan inşa edilene yerleştirmekle eski bir borcumuzu ödediğimizi çok iyi biliyorum. Bu gecikmenin özürü, uzun bir süre, milletimizin çok büyük çoğunluğu tarafından hiç bir zaman benimsenmeyen totaliter bir rejimde yaşamış olmamızdır. Bu dönemde Horthy-devri hakkında yalnız kötü şeyler söylemek mümkündü veya hiç bir şey söylenemezdi. Son başbakanı ile ilgili herhangi bir plaketin yerleştirilmesi ise tamamiyle olanaksızdı. Böylelikle demin andığım nazik davranış yavaş yavaş hemen hemen tamamiyle unutulmuştur.

Macar-Türk Dostluk Derneği eski çağların bağlayıcı unsurlarının yanı sıra yakın zamanların, halklarımızın birbirine yaklaşmasını daha da sağlamlaştırabilen, dostluğunu güçlendirebilen olaylarına dikkatleri çekmeyi doğal bir görev sayıyor. Bu çerçevede, gerçekten layık ortam sayılabilen Macar Bilimler Akademisinin Bilim Adamları Kulübünde düzenlediğimiz bir oturumda, eski başbakanın oğlu, uzun bir müddet için Vatikan'da büyükelçilik görevini ifa eden ve o korkunç gün, saat ve saniyelerin en yakın şahidi, Kristóf Kállay beyefendi, hafızasında canlı tuttuğu anılar hakkında unutulmaz bir konferans verdi. Kendileri şimdi de aramızdadır ve az sonra sizlere hitap edecekler. Bu konferanstan sonra, bir plaketin yerleştirilmesi düşüncesi içimizde doğup olgunlaştı. Büyük bir sevinçle müjdeleyebilirim ki, Sayın Büyükelçi Ender Arat'la yaptığımız, her zamanki gibi yoğun ve semereli işbirliği neticesinde, açılışını bugün, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir numaralı diplomatı, Ekselans, Sayın İsmail Cem beyefendinin huzurlarında gerçekleştiriyoruz."

Kristóf Kállay konuşmasında, 1944 yılında geçen olayları, politik sığınma hakkının hangi koşullar içinde tanındığını ve Macar-Türk diplomatik ilişkilerinde o zamanki ortak güçlükleri hatırlattı. Kállay ailesinin dostça ilişkiler kurduğu Budapeşte'deki Türk diplomatlarını, başbakana kucak açan Büyükelçi Şevket Fuat Keçeci ve selefi Behiç Erkin'i sevgiyle andı.

Balról jobbra: Dávid Géza, Szelényi Zsuzsa, Antje Rothmund, Kállay Kristóf, İsmail Cem, Francoise Lauritzen és Ender Arat.

Son olarak Dışişleri Bakanı İsmail Cem söz aldı, yüzlerce yıl geçmişe uzanan Türk-Macַar ilişkilerinin, Rákóczi ile Kossuth emigrasyonlarına Türkiye'de kucak açılmasının ve eski Macar başbakanı Miklós Kállay'nin anısını yaşatan bu plaketin önemine değinerek şöyle devam etti: "... Yakın geçmişin acılarının devam etmesini istemiyoruz. Elele vererek, çocuklarımıza, gelecek kuşaklara daha güvenceli, daha demokratik, daha hoşgörülü ve daha mutlu bir Avrupa bırakmak uğrunda çaba harcıyoruz. Bunun için, Macar-Türk Dostluk Derneği'nin bu girişimini büyük bir takdirle karşıyorum ve kendilerini kutluyorum. Bu girişimi destekleyenlere ve gerçekleştirenlere, ayrıca Avrupa Konseyi Budapeşte Gençlik Merkezi Müdürlüğüne ve bütün katkıları olanların içten yardımlarına çok teşekkür ediyorum." Bu konuşmadan sonra Dışişleri Bakanı İsmail Cem ve Kistóf Kállay beraberce hatıra plakentinin açılışını yaptılar.

✍ Géza Dávid

Dr. Şükrü Sinan Gürel államminiszter, a Török Köztársaság kormányának szóvivője Magyarországon

Az államminiszter, aki a külföldön élő török állampolgárok ügyeiért is felelős, négy napos budapesti tartózkodása alatt tárgyalta Pintér Sándor belügyminiszterrel; előadást tartott a Teleki László Intézetben, az Európai Unióhoz való csatlakozásról; találkozott több akadémikussal a Magyar Tudományos Akadémián, valamint megbeszéléseket folytatott a Magyarországon dolgozó török üzletemberekkel és az itt tanuló török diákokkal.

Ellátogatott az ELTE nagy múltú Török Filológiai Tanszékére is, ahol a tanszék tanáiraival, egyetemi hallgatókkal és a Magyar-Török Baráti Társaság tagjaival találkozott.

Elutazása előtt a török nagykövetségen sajtótájékoztatót tartott, ahol elmondta, hogy nagyon hasznos megbeszéléseket folytatott a Külügyminisztériumban, a Belügyminisztériumban és a magyar tudományos élet több képviselőjével. Kifejtette, hogy bár a két ország között jók a kapcsolatok, megítélése szerint mégsem használjuk ki elég sokoldalúan a lehetőségeket, ugyanakkor reméli, hogy a jövőben még lendületesebb fejlődés lesz tapasztalható. Ittléte alatt sikerült tanulmányoznia, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás útján Magyarország eddig milyen lépéseket tett. Annak a véleményének adott hangot, hogy mivel Magyarország a csatlakozáshoz már minden szükséges feltételnek eleget tett, semmi kétség nem lehet afelől, hogy Magyarország rövidesen az uniós országok közé fog kerülni. Az Európai Unió a jelölt országok számára egy bizonyos időszakot tartott szükségesnek a csatlakozásra való felkészüléshez. Ezen idő alatt Magyarország az elvárásoknak megfelelt, igazságtalan lenne tehát csatlakozását megakadályozni, csakúgy mint más felvételre váró országokét. Természetesen Törökország is szeretne csatlakozni az Európai Unióhoz – folytatta. Nagyon fontos az is, hogy egy olyan történelmi, kulturális múlttal rendelkező országgal, mint Magyarország, a kétoldalú kapcsolatokat még jobban erősítsék. Beszért arról, hogy itt tartózkodásának ideje alatt sikerült megismerkednie a Magyarországon dolgozó és befektető török állampolgárokkal, valamint az itt tanuló török diákokkal is. Ezzel összefüggésben kifejtette, hogy az emberek közötti kapcsolatok kialakításával a két ország együttműködésének fejlesztése, előbbre vitele is könnyebb lesz. Elmondotta, hogy ebből a célból Szegeden újabb tiszteletbeli török konzulátust nyitnak. Az előkészületek

megtörténtek, a Török Köztársaság elnöke a szükséges dokumentumokat már kiadta.

Újságírók kérdésére beszélt Törökország Európai Unióhoz való csatlakozásának esélyéről. Elmondotta, hogy Törökország az Európai Unióval régóta kapcsolatban áll, a csatlakozási szándékról szóló szerződést már 1963-ban aláírták. A viszonylatokban voltak hullámvölgyek is, de bizakodásának adott hangot, hogy az Unió mielőbb kedvező határozatot hoz Törökország felvételéről. Elmondotta, hogy örömdetes lenne, ha a csatlakozás során az ún. „ciprusi kérdés” – az érintettek melegegedésére – megoldódna és a szigeten élő két nép kapcsolata feszültségmentessé válna.

Az államminiszter a Török Füzetek számára a következő kérdésekre adott választ.

— *Nálunk a Széchenyi terv keretében nagyon sok, tízezres nagyságrendben pályáztak kis- és középvállalkozók állami támogatásra. Törökországban van-e lehetőség e vállalkozói kör támogatására?*

A kis- és középvállalkozókat Törökországban is segíti az állam, támogatjuk őket mind információkkal, mind pedig hitellel, és komoly kölcsönöket kapnak magánbankoktól is.

— *Orbán Viktor miniszterelnök 2000-ben tett törökországi látogatása során meghívta Bülent Ecevit miniszterelnököt magyarországi látogatásra. Van-e esélye annak, hogy valamelyik közméltóság a közeljövőben Magyarországra jön?*

Mi is nagyon támogatjuk a szoros, a látogatásokkal is erősödő kapcsolatokat. Magyarországon áprilisban választások lesznek, amelyek elhúzódnak április végéig, május elejéig, erre tekintettel tehát csak ezt követően kerülhet sor magas szintű látogatásra.

— *Amikor Süleyman Demirel 1998-ban Magyarországon járt, azt prognosztizálta, hogy a két ország között a kereskedelmi forgalom egymilliárd dollárra emelkedhet. Mit mutatnak most a tények?*

Van rá potenciál, ám a gyakorlatban még nem látunk olyan gyors növekedést, mint amilyen a Szabadkereskedelmi Megállapodás aláírása után történt Romániában és Bulgáriában. Természetesen reméljük, hogy a Magyarországgal folytatott kereskedelmi tevékenység növekedése tovább folytatódik.

✍ F. Tóth Tibor

Gyula Németh'in ölümünün 25. yıldönümünün düşündürdükler

Macar Türkolojisinin bugün de en büyük üstadı sayılan Gyula Németh yirmi beş yıl önce 14 Aralık 1976'da hayata gözlerini yummuştu. Bugün Macaristan'da kendini Türkolog addeden herkesin, şu veya bu şekilde, dolaylı ya da dolaysız olarak onun bilim adamı kişiliğiyle ve çalışmalarıyla bağlantısı vardır. Gogol'un *Pelerin'inin* daha sonraki her Rus yazarı üzerindeki silinmez etkisi hakkında Dostoyevski'nin benzetmesiyle, hepimiz Gyula Németh'in pelerini'nden çıkmış sayılırız. Ben de, Gyula Németh'in üniversite derslerini son defa dinleyen kuşağın üyesiydim ve emekliliğinden sonra da son yıllara kadar kendisiyle bağlantımı sürdürdüm. *Török Füzetek* dergisinin sınırlı sayfaları, Gyula Németh'in çalışmalarına ve bilim alanındaki yerine ancak birkaç sözle değinme ve kişiliğinin bazı özelliklerini kendi gözlüklerimin ardından bakarak tasvir etmeme olanak veriyor. Daha 19. yüzyılda, 1890'da Karcag kentinde, eski Kumanların yerleştikleri Büyük Kumanya (*Nagykúnság*) adlı bir bölgede, Avusturya-Macaristan Monarşisi topraklarında dünyaya geldi. Gençlik çağında Türk diline karşı ilgi duymaya başlayınca, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'a gitti. Yüzyılımızın başlarına uzanarak geriye baktığımız zaman aklımıza şunlar geliyor: Bugünküne kıyasla ne kadar bambaşka bir dünyaymış, "mutlu barış döneminde" sosyalleşen insanlar ne kadar farklıymış. Geniş bir yabancı dil bilgisi, iyi okullar, dünyaya açıklık ve gelecekte güvenli bir geçim vaadi. Sonra ülkemiz 1920'de Trianon'da ve son darbeye de 40 yıl süren komünizmde bunları kaybetti. Gyula Németh Budapeşte ve Almanya üniversitelerindeki öğreniminden sonra 28 yaşındayken 1918'de Üniversite profesörü oldu ve hemen de yarım yüzyıl boyunca Budapeşte Üniversitesinde Türk Filolojisi Kürsüsü'nü yönetti. Üniversitede iki kere dekan, bir kere de rektör seçilmişti. 1922'den beri Macar Bilimler Akademisinin muhabir üyesi, 1935'ten sonra da aslı üyesiydi. Kürsüde işi hiç de kolay değildi, çünkü büyük sefeli, kendisinin "kabiliyetli amatör" olarak adlandırdığı Armin Vámbéry idi. Vámbéry esas olarak Macar Türkolojisinin başlıca araştırma alanlarını belirlemişti. Fakat gerçekten yöntemsel, derin araştırmaları gerçekleştirmek daha sonraki kuşaklara kaldı. Macar bakış açısına dayanan Türkoloji okulunu Gyula Németh'in çalışmaları yarattı. Bu okulun önde gelen araştırma profili ve hedefi her ne kadar Türk-Macar ilişkilerinin çeşitli görünümünü aydınlatmak idiyse de, uluslararası Türkolojinin sonuçlarını her zaman dikkate aldı ve kendisi de etkinlikle bunlara katkıda bulundu. Budapeşte Türkoloji okulunun uluslararası boyutlarda ağırlığının olması bir rastlantı değildir. Bu araştırmaların, birçok kere kendisinin de tanımladığı ve belirlediği üç büyük alanı vardı. Birincisi, eski Türklerle bağlantılı ve diyebiliriz ki, yurt kurmalarından önce Macarların tarihindeki, kültüründeki Türk bağlarını araştırmak. Gyula Németh kendisi de en başta buna ilgi gösterdi ve hayatının sonuna kadar bu sevdiği konuları, Macar kavim sistemini, Sekel (*Székel*) oyma yazısı ve Sekellerin kökenini, Başkurt sorununu sık sık ele aldı. Hayatında en büyük etki uyandıran yapıtı, *Yurt kuran Macarların teşekkülü* adlı kitabını da bu konu üzerine yazdı ve 40 yaşındayken 1930'da yayımladı. İşte, her Macar Türkologunun yüreğini hoplatan konu bu. On, yirmi şu kadar yaşlarında Türkologluğu seçmişsek, en eski Macar tarihi yüzünden değil de ne için seçmiş olabiliriz. Daha sonra ne kadar

başka şeylerle meşgul olsak da, duygusal güdü buradan kaynaklanıyor.

Diğer bir alan, Macar tarihinde kronolojik sırayla ilerleyerek, Macar budun yaratılışında (etnogenezi) Peçeneklerin, Kumanların tarihi ve rolü. Gerçi kendisi de Kuman soyundandı ve bu alanda da (Peçeneklerin ve Kumanların dili, kendisinin Peçenek dil hatırası saydığı Nagyszentmiklós hazinesi hakkında ve başkaları hakkında) yazdığı yazıları az değildi. Fakat aslında ilgisinin en başta gelen konusu da bu değildi. Bununla beraber, bu konularla gerçekten bilimsel çalışmaları başlatmış oldu ve daha sonra bu çalışmalar László Rásonyi, György Györffy, István Mándoky Kongur ve diğerlerinin çalışmalarında gerçekleşti. Üçüncü yerde, Osmanlı-Türk filolojisinin hemen de tümü hayatı boyunca fantezisini kurcalamıştı. Bilimsel kariyerine Osmanlı-Türk dil kitapları yazarak başladı. Daha sonra ilgisi, Osmanlı Türkçesi'nin Arap harfleriyle değil de başka abecelerle (Latin, Yunan, Ermeni, Kiril alfabesiyle) kaydedilmiş hatıralarına, çevriyazı dil hatıralarına yöneldi. Bálint Balassi'nin Türkçe yazdığı şiirlerle meşgul oldu ve Miklós Illésházy'nin 17. yüzyıldan kalma, Latin harfleriyle yazılmış Türkçe dil kitabını yayımladı. Türkçe'nin lehçelerini araştırması Türkçe dil tarihine ilgisiyle yakından bağlantılıydı. Balkanlara Türkçe lehçelerinin sınıflandırılması hakkında, Bulgaristan ve Arnavutlukta Türkçe lehçeleri konusunda temel eserleri kaleme aldı ve bir lehçeyi, Vidin lehçesini ayrıntılı olarak tanımlayarak işleyip sundu. Elbette bu üç esas konu dışında Türk filolojisinin hemen de bütün alanlarında düşüncelerini açıklamayı gerekli gördü. Ansiklopedik ilgisi, bugünkü darlaşmış uzmanlaşma döneminde artık taklit edilebilir gibi değil. Şunu da eklemeliyiz ki, bütün bunlar, Türkoloji tarihinin önceki bir aşamasında, araştırmacının hangi alana değinirse hep yeni bir şeyler söyleyebildiği bir dönemde yaşamış olmasından değil, karakterinden de kaynaklanıyor. Hayatının sonuna kadar her şeye açıktı ve ilgi duyuyordu. Yeni olanı incelemeye ve iyi bulduğu takdirde benimsemeye her zaman hazırı.

Bilim sadece kuru, nesnel gerçeklerin yığını değil, insan eseridir de. Böyle olduğu için, arkasında her zaman etten kemikten yaratıcı insan sezilebiliyor. Gyula Németh de tek, benzeri bulanamayacak bir kimseydi. Onu tanıyanlar bir daha unutamıyordu. Hele onun yakınlık duydukları, sevdikleri ve onu sevenler. Bende yaşayan çok subjektif görünümünü şimdi canlandırmayı denesem, "Sanki boylu boslu yapılsını görüyormuş gibiyim" diyesim geliyor, ama bu doğru değil, çünkü ufak tefek, narin yapılı bir insandı ve bir ayağı hafif aksıyordu. Çirkin şarkiyatçı dedikodularına göre (bizde bu hiç bir zaman eksik değildi) "aksak derviş" Armin Vámbéry'den sonra bir Macar Türkologuna bu aynı şekilde yakışıyordu. Büyük insanlara her zaman deste deste fıkralar yakıştırılır. Bunlar bir tarih kaynağının aktarılması gibi gerçekler değil, daha ziyade insanın özlü bir yanını yakalayan folklor eseridir. Kuşkusuz, Gyula Németh'le ilgili fıkra hazinesi Macar şarkiyat araştırmaları tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Onu tanıyanlar daha hayattayken bu fıkraları toplamak iyi olurdu. Nasıl bir insandı? Olağanüstü samimi ve sözünü esirgemezdi, eleştirileri sertti, fakat ne kamu yaşamında, ne de bilimde hiçbir zaman kafasının dikine gitmedi. Bunu nasıl bağdaştırabiliyordu? Kişiliğinin bir özelliğiydi: En iğneleyici sözlerini de saflık ve istihza perdesine büründürebiliyordu.

Kimse bunlardan gücenemezdi. Hayatının son birkaç yılı dışında, hastalığı henüz engel olmuyorken, her cumartesi günü öğleden sonra, bilim üzerine, hayat üzerine muhabbetini sürdürmek üzere kahvehane yerini alırdı.

Yaşlandıkça ve üniversite ve bilimler akademisi yaşamında rolü ve gerçek etkisi azaldıkça, etrafındaki "hürmetkârları" da giderek azaldı ve sonunda sadece 4-5 kişi kaldı. "Çevresi" olarak sonuna kadar da sadece ikimiz, István Mándoky ile ben dayandık. Elbette hani çok iyi insanlar olduğumuz için değil, tam tersine bencilliğimizden ötürü, son dakikaya kadar ondan bir şeyler duymak, bir şeyler öğrenmek için. Onunla aramızdaki elli yılı aşkın yaş farkı, ilişkilerimizi gölgesiz ve tertemiz hâle getirdi. Ona, kaybolmuş bir dünyanın son kişisi olarak hayranlıkla bakıyorduk ve sanıyorum o da bizi gelecekteki manevî evlatları olarak seviyordu. Bize 'iki İstvánlar' adını o koymuştu (ikimizi ayırt etmek için, bana István, Mándoky'ye Pista diyordu) ve içimizde Türkoloji ateşini sürekli körükliyordu. Elbette bugün farkındayım, çoğu kere bizi hakkettiğimizden daha fazla övmüştü; fakat bununla bize güç kazandırdı ki, ölümden beri geçen yirmi beş yıl bile bunu yok edemedi.

Minnettarlığımızı bugün ancak ben ifade edebiliyorum, zira Pista Mándoky pek erken, daha 48 yaşındayken ebediyen aramızdan ayrıldı.

Son olarak, *Török Füzetek* dergisinde, Türklerle ilişkileri hakkında birkaç söz söylemek fırsatını da kaçırmak istemiyorum. Gerçi bütün Türklük onu ilgilendiriyordu, ama kendisi için en derin duygusal bağlar, Türkiye'deki Türklerle, tarih boyunca en büyük başarıya ulaşan ve bütün Türk dünyasının layıkıyla sembolü olabilecek halkla kuruldu. Daha lise öğrenciliği döneminden başlayarak yaşlı yıllarına kadar birçok kere Türkiye'de bulundu. Orada pek çok dostu ve öğrencisi de vardı. Türkiye'deki en değerli öğrencisi ise, Türk dil biliminin duayeni, geçenlerde 80. doğum yıldönümünü kutladığımız profesör Hasan Eren'dir. Gyula Németh Vidin'de Hasan Eren'i liseli bir gençken keşfetmiş ve öğrenim için Budapeşte'ye davet etmişti. Onun kişiliğini ve çalışmalarını Macarlar gibi Türk Türkologları da yakından tanımakta ve izlemektedir. Gyula Németh, bilim adamı ve büyük insan, Macar ve Türk halklarının ortak hazinesi olarak kalacaktır.

✍ István Vásáry

(Türkçesi: Yılmaz Gülen)

Floransalı bilgin ve gezgin Domenico Sestini'nin eserlerinde tıp tarihine ait veriler

Domenico Sestini (1750-1832), XVIII. yüzyılın ikinci yarısının önemli fakat az tanınmış bir gezginiydi. Aydınlanma çağıının çok yönlü kültürlü, hümanist zihniyetli bu özgün temsilcisi, hem doğal hem de toplumsal bilimlerle aynı şekilde meşgul oluyordu, fakat aynı zamanda yaşamın her belirtisine de ilgi gösteriyordu. Kendisini en başta arkeolog sayıyordu, ki bu kavram o zamanlar epigrafi ve nümismatik ile uğraşan araştırmacı anlamına geliyordu.

Yaşadığı çağın bezginlik tutkusu, dünyayı tanıma arzusu ona da sirayet edince, doğup büyüdüğü Floransa kentini terk ederek önce bir süre Sicilya'da kaldı, sonra da Akdeniz adalarını gemiyle geçerek İzmir'e vardı. Orada duyduğu veba salgını haberlerine rağmen 1778'de İstanbul'a hareket etti. Bir yıl sonra 1779'da "Della peste di Constantinopoli" (Konstantinopolis vebası) adı altında 177 sayfalık bir kitap yayımladı. Hastalığın semptomlarını, salgının yayılmasını ve buna karşı alınan korunma önlemlerini tanıttığı bu kitapta, Hristiyan Avrupa ülkelerindeki ve Türk imparatorluğundaki farklı uygulamaları ayrıntılarıyla inceliyordu. Enfeksiyonun yayılmasının başlıca nedenini, limana gelen gemilerdeki tacirlerin ve yolcuların hiçbir kontrolden geçmeden ve sağlık belgesi göstermeden karaya çıkmalarında görüyordu.

Yeğeni Giovanni Mariti'nin 1760'ta Kıbrıs ve Yakın doğuda veba salgınıyla ilgili kitabı, bu eserini yazmasına herhalde özendirici bir etkiye bulunmuştu.

Sestini İstanbul'da 16 yıl kaldı ve oradan Türk İmparatorluğu topraklarında ilginç yolculuklar yaptı. Gezi notlarında, tıp tarihi bakımından ilginç verilere de yer verdi. Örneğin Mezopotamya yolculuğu sırasında sıtmaya yakalanınca bir İngiliz doktorunun kendisini nasıl tedavi ettiğini, ya da daha önce aldığı bir yaranın nasıl kangren olduğunu ve buna benzer ufak detaylarını kaleme aldı. İyi yetişmiş bir botanikçi olarak şifalı otlarla da çok ilgilendi, yolculuğu sırasında hem bunları topladı, hem de yöre halkından bunları hangi hastalıklara karşı kullandıklarını da sorup öğrendi.

1780'de Macaristan yolculuğu sırasında, Eflâk ile Macaristan arasındaki sınırı Vörösmatorony'da geçerken salgın hastalıklarla ilgili Macar yönetmeliğini de tanıma fırsatını buldu. Zira yönetmeliğe göre, Türkiye'den gelen herkes gibi onun da burada üç hafta karantinada kalması gerekiyordu. Fakat orada dört gün kaldıktan sonra, soylu kökenden gelmesi ve kendisine eşlik edenlerin diplomat statüsü sayesinde, ayrıca Nagyszeben kontu Preiss'in aracılığıyla kendisini serbest bıraktılar. Ama önce herkesi tepeden tırnağa doktor muayenesinden geçirdiler, elbiselerini, hatta paralarını da dezenfekte ettiler ve sonunda ellerine sağlıklı olduklarına dair birer belge de verdiler.

Sestini adını bugün artık sadece arkeolojinin bilim tarihi araştırmacıları tanıyor. Eserlerini okuyanlar da pek az. Halbuki, XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun doğal durumu, iktisadî ve politik koşulları, tarihî eserleri ve halkının günlük yaşamı ile ilgili olan ve son derece hoşgörülü hümanist bir yazarın kişisel deneyimlerine dayanan bu muazzam malzeme olağanüstü dikkate değer bir kaynaktır.

(Türkçesi: Yılmaz Gülen)

✍ Mária Pető

Macaristan'da 16–17. yüzyılda Osmanlı Kaleleri ve Kentleri

Bundan tam 475 yıl önce, 29 Ağustos 1526'da Kanunî Sultan Süleyman Mohács'ta Macar Kralı II. Lajos'un ordularını ağır bir yenilgiye uğrattı. Bundan tam 15 yıl sonra da 29 Ağustos 1541'de Macar Krallık Başkenti Budin'i işgal ederek oraya askerlerini yerleştirdi ve yurduna geri dönerken Tuna kıyıları boyundaki savaş yolunu muhafaza etmek üzere birçok yere muhafızlar bıraktı. Macaristan'ın orta kesimini askerlerinin ele geçirebilmeleri için daha yirmi beş yıl sürekli savaşmaları gerekli oldu. Uzaklardan gelen, uzun yolları aşmak zorunda kalan ve Macar kalelerinin direnişi yüzünden daha da yavaşlayan Osmanlı ordusu sonunda ülkenin bütün topraklarını fethedemedi. Bunun batı ve kuzey dilimlerinde, tahtında Habsburg hanedanından krallarla bir güdük Macar Krallığı hayatta kaldı; doğudaki topraklarında ise İmparatorluğa tâbi Erdel Prenslığı başına buyruk hayatını kurarak

rastlanmıyor, askerlerin onda dokuzundan fazlasını Balkan yarımadasından ve en başta da kuzeybatı tarafından, Bosna'dan, Hersek'ten, Sırbistan'dan ve Drava-Szava arasından gelenler oluşturuyor. Yarımada'nın bu bölgesi Macaristan'a en yakın düştüğünden takviye en kolay buradan sağlanıyordu, bunun doğal sonucu olarak bunlar sayıca ağır basıyordu; 16. yüzyılın ikinci yarısında Macaristan'ın güney dilimini balkan göçmenleri istilâ edince, yüzyılın sonunda artık bu bölgeden de kalelere çok insan geldi. Asker kitlesi, Boşnak, Sırp ve Eflak'lardandı, aralarında az sayıda Arnavut, Rum ve Makedonyalı da vardı. Balkanlılar, ya daha önceleri ana babaları Müslüman olduğundan, ya da kendileri İslâm dinine geçtiklerinden, Sultanın ordusuna çoğunluk Müslüman olarak giriyorlardı. Az bir kısmı Türk askeri olarak da Ortodoks dinlerini korudular; martolosların hemen de hepsi

Hristiyan Slavlar ve Eflak'lar idi, fakat bunlar topçularla demirciler, arabacılar arasında da hizmet görüyordu ve süvari birliklerine de hep birer Hristiyan kılavuz tayin ediliyordu.

Büyük kısmı bir veya iki kuşaktan beri Müslüman, az bir kısmı ise Hristiyan olan bu asker kitlesi, Anadolu Türk'ünden beklenebileceği gibi, saf bir Osmanlı kültürünü temsil etmiyordu ve edemezdi de. Balkanlarda görev alan Katolik misyonerler daha 17 yüzyılda da, Müslümanlaştırılmış Boşnakların bıraktıkları dinin birçok unsuruna – bayramlara, azizlere, adlara – sadık kaldıklarını, dinlerinin iki dinin karışımı olduğunu, ama elbette pratik olarak İslâm'ın vurgulandığını belirtiyorlar. Macaristan'daki Osmanlı kalelerinin-kentlerinin bir askerî karakoldan pek de daha büyük

sayılamayacak yerlerinde bu karışık kültürlü asker unsurlar ağırlıklarını koyuyordu, üstelik bunlar çok sık değiştiklerinden oturdukları yere hemen hiç bağlanmıyorlardı. Böyle pek çok yer vardı; Türk kumandanlığı önemli su ve karayollarına boylu boyunca palankalar kurdurmuş ve sınırdaki büyük taş kaleler arasındaki boş alanlarda da benzerlerini inşa ettirmişti. Bunların çoğunda aynı şekilde yalnız askerler yaşıyordu, sivil olarak ancak kervansarayın hizmetkârı, bir iki zanaatkâr ve dükkâncı ile bir de basit bir caminin imamı ile müezzini bulunuyordu. Bu mahaller kalas ve toprakla kurulmuş duvarlarla çevrilmişti, tek kapısı da korunan yola ya da nehre açılıyor, yolcu ve yük taşıyan gemiler için güvenliği nehrin kıyısındaki basit iskele sağlıyordu. Duvarların arasında daracık sokaklarda tek katlı, daha çok kerpiçten küçücük evler sıralanıyor ve arsalarda bunlar zamanla çoğalıyordu. Çünkü başlangıçta yalnız yaşayan askerler aile ocağı kurmaya başlayınca evlerin yerine giderek daha fazla kulübe kuruldu. Kentsel nitelikteki daha büyükçe yerlerde de arsalar gittikçe küçüldü, duvarlar arasında istihdam daha bir arttı.

Balkan asıllı askerlerin yaşadığı, resmî dairelerin bulunmadığı ve sivil ahalinin de pek olmadığı bu mahallerde cami, okul, hamam ya da kapalı çarşı aramayalım, zira buralarda oturanların bunlara ne ihtiyacı, ne de yeterince parası vardı. Gerçi devlet taahhütleri icabı

1660'a kadar sınırsız olmasa bile hatırı sayılır özgürlüklerden yararlanmasını bildi. Bu parçalanmışlığın en önemli sonucu olarak yüz elli yıl boyunca Macaristan, Habsburglarla Osmanlı İmparatorluğu arasındaki, Avrupalılarla Osmanlılar arasındaki savaşların meydan muharebelerine sahne oldu. Taraflar resmen barış içinde yaşadıkları sıralarda da savaşlar küçüküklü büyüklü çarpışmalar şeklinde günden güne devam etti. Burada oluşturulan önce iki vilayet, 16. yüzyıl sonunda dördü bulmuş, sadrazam Köprülü'nün istilâları sonucunda da altıya çıkmış ve bunlar (Budın, Temesvar, Eğri, Kanija, Varad, ve Uyvar) Osmanlıların serhat vilayetleri olmuştu. Avrupa'ya öteki akınlarını buralardan başlatmışlar ve iç Balkan topraklarını buralardaki kaleleriyle savunmuşlar, bu yüzden de ele geçirdikleri kalelerden ve kendi yaptıkları palankalardan oluşan yoğun bir hisarlar ağıyla bunları çevrelemişlerdi. Bu müstahkem mevkiiler Türklerin askerî, idarî, iktisadî ve kültürel merkezleri olmuştu ve buralara her şeyden öne askerler yerleşiyordu.

Macaristan'daki Türklerin çoğunluğunu askerlerin oluşturması, Osmanlı merkezlerinin görünümünü, yaşamını, kültürünü de etkilemişti. Birkaç Osmanlı mevâcib (maaş) listesinde askerlerin adları yanına yazıcının kısaca not ettiği şahsî verilerden görülüyor ki, burada kalelerdeki askerler arasında Anadolu Türk'e pek

her yerde dinsel yaşamın ihtiyaçlarını – hatta 16. yüzyılda dinî ilgisizliğe karşı çok mücadele ettiği için de – karşılamaya çalıştı ama, örneğin her tarafta masrafı hazine tarafından karşılanan bir cami-i şerif kuramadı. Böyleleri hatta Drava ve Sava boyundaki büyük kalelerin bile hepsinde yoktu, örneğin önemli geçit yeri ve askerî karakol olan Ösek'te dahi kurulmamıştı. Askerî mevkilerde daha ziyade özel nitelikte inşa edilmiş küçük mescitler dindarların hizmetindeydi, bunlarda imamdan başka en fazla bir de müezzin vardı ki, Osmanlı-Müslüman kültürünün somut örneğini de onlar veriyordu. Bu palanka hisarlar arkeologlar kerpiç evlerin temellerini, birçok Balkan seramiğini, Balkanlara özgü ocakları bulurken, tipik Türk kaplarına ve her gün kullanılan başka eşyalara ender rastlıyorlar, zenginliği gösteren eşyalarla ise hiç karşılaşmıyorlar.

Askerlerin yanı sıra önemli sayıda memurların, tımar sahibi sipahilerin, zanaatkâr ve tacirin, en önemlisi de kalabalık dindar tabakaların, cami ve mescit müstahdeminin, hoca ve tarikat mensuplarının yaşadığı Türk merkezlerinin kaderi ve görünümü ise tamamen başka oldu. Birçok vazife üstlenen merkezlerin en büyükleri elbette vilayet merkezleriydi. Her ne kadar en kalabalık muhafız birlikleri tam da bu merkezlerde mevzileniyorduysa da, günlük yaşamlarını kasvetli asker hayatı değil, daireler arasındaki gidiş gelişler, dükkân ve pazarların cıvıltısı, gümrük kapılarında bekleyen tekneler, arabalar ve hayvan sürüleri ortamında, hamamlarda süregelen toplum yaşamının, birçok camide ve mescitte yerine getirilen günde beş vakit namazın temposu belirliyordu. Her yanıyla ilginç yaşamı, yabancı elçilerin rengârenk refakatçiler eşliğinde süslü atlar sırtında ya da donanmış gemilerde merkeze geldikleri günler daha da görülmeye değer hale getiriyordu.

Vilayet merkezleri arasında en önemlisi olan Budin en çok gerçek Türk yapılarıyla bezenmişti – bunlardan birçok hamam bugün de hizmet veriyor – fakat Temesvár'da da resmi kayıtlarda ve seyyahların notlarında birçok cami ve mescidin, kapalı çarşının, kalaslar döşenmiş yolların, hamamların adları geçiyor; surların dışında ise tepeler ve sessiz meyve bahçeleri arasında derviş tekkelerinden söz ediliyor.

Kamu idaresinde vilayetten bir sonraki daha küçük birimlerin, yani sancakların merkezleri de hep bir örnek değildi. Sınırlarda oldukları için öncelikli askerî rolü olan sancak merkezlerinde yaşayanların çoğunluğu gene askerlerdi ve sivil unsurlar azınlıkta kalıyordu. 1570 yılındaki sayım kayıtları, Osmanlı hakimiyet alanının doğu ucunda bulunan, en başta askerlerin oturduğu, zanaatkârlar ile bunların meşgul oldukları mesleklerin sayısının vasat ve bunların entelektüel tabakasının az olduğu Lipova ile Gula'yı böyle gösteriyor.

Daha talihli olanlar Türk bölgelerinin korunmuş olan iç kısımlarında yer alıyordu. Buralarda fazla kale muhafızına ihtiyaç yoktu. Bu türden olanların en tanınmış ve en güzel örneğini Peçuy'da – Macarcası Pécs'te – görüyoruz. Ele geçirildiği zaman buraya 800 kişilik bir savunma kuvveti getirilmişti; fakat zamanla sınır buradan gittikçe uzaklaştı ve burası stratejik bakımdan önemini kaybetti. 17. yüzyıl kayıtlarında hazine maaş ödenen 170–180 asker gösteriliyor. Bu ise barış içinde yaşayan bir sancak merkezinin itibarı bakımından yeterliydi, fakat talihimize, bu mahallin çehresini tayin edebilmek için yetersizdi. Nitekim bu kale ile kenti, savaşlardan ve sürekli çatışmalardan nispeten daha az cefa çekti; kaderin cilvesi onu, karmaşık kültürlü ve durmadan değişen askerlerle dolu bir serhat kalesi değil de, daha barışçı bir bölgenin iktisadî, idarî ve fikrî merkezi yaptı.

Peçuy, tarihî Türk eserleriyle dolu en zengin kentimizdir ve bu bir rastlantı değildir. Zira kalıcı değerleri oluşturan inşaatları, askerlerden daha dengeli olan, bulunduğu yere bağlı ve oturduğu yere özen gösteren seçkin Müslüman ve Türk aydınlarına borçluyuz. Peçuy beylerinin Macaristan'daki sancak beyleri arasında saygınlığı vardı, yanlarında yüksek rütbeli ve orta dereceden birçok memur ve ilmiye mensupları hizmet görürdü. Dervişlerin tekkelerinde aynen Anadolu'da görülen yararlı faaliyetler yürütülüyordu. Dervişler, aralarında kaç kuşaktır burada yaşayanlar, bilimle, edebiyatla, mistik eserleri yazmak, çevirmek ve kopya etmekle meşgul oluyorlar, yoksulların ve yolcuların ihtiyaçlarını karşılıyor, onlara ders veriyorlardı. Çağının belki de en önemli, fakat muhakkak ki en özgün kişilikli müverrihi İbrahim Pecsevi, Peçuy'da doğmuş ve orada yaşamıştı. Resmen kaleleri teftiş eden Evliya Çelebi, yükümlülüğü gereği kalenin savunma donatılarını anlatmıştı; fakat şehrin doğal güzelliklerine, ormanlarına, gezi yollarına, çiçeklerine, kuşlarına, bin bir çeşit meyvesine, fikir ve müzik hayatına bundan çok daha fazla yer vermişti. 1602'de Macaristan'da savaşlar veren Türk ordusunun yardımcı Tatar birlikleri Güney Tunaötesi'nde kışlarken, hükümdarları Gazi Girey Han Peçuy'da konaklamıştı. Askerleri taşrada çekirge sürüleri gibi başkalarının sırtından geçinirken, Girey Han kentin büyüü altında kahve ve şarabı öven defter dolusu şiirler düzmüştü.

Macaristan'da bu sıraladıklarımızdan başka daha çok çeşitli Türk merkezi bulunduğundan eminiz, fakat elimizde bunlardan hiç bir kaynak yok; çünkü vergi verenlerin sayım cetvellerine vergiden muaf olan Müslüman ahali pek ender kaydediliyordu. Büyük bir talih eseri, ülkenin en güney diliminde bulunan ve Tuna'ya yakın düşen Baç beldesinde 1570'lerde hatta iki kez nüfus sayımı yapıldı. Baç, bir nahiye merkezi ve aynı zamanda bir müstahkem mevki idi, fakat kalenin korunumu için burada bulunan askerin sayısı her zaman yüzün altında kalıyordu. Buna karşılık burada birçok esnaf ve tacir oturuyordu. 19 meslekten esnaf ile 12 zanaat dalında 44 zanaatkâr çalışıyor ve bunlar bütün sayımı yapılanların yaklaşık dörtte birini teşkil ediyordu; 1578'de ise 21 tacirin yanı sıra 33 meslek dalında toplam 108 zanaatkâr faaliyet gösteriyordu, bunlar ise artık nüfusun hemen de üçte birini oluşturuyordu. Beldenin bu sivil tabakası Baç'ın iyi bir mevkide bulunmasından yararlanmıştı. Zira burası, Güneyden Budin'e ulaşan yolun bir uğrağı idi; buradan hem Tuna üzerinden, hem karayoluyla kuzeye doğru büyük miktarda mal naklediliyordu. Baç'ın canlı dinsel ve düşünsel yaşamı şaşkınlık yaratıyor. Kalede ve kentte, bir cami ve beş mescit olmak üzere, tam müstahdemle altı ibadethane faaliyet gösteriyordu. Bunlara bağlı olarak ilk zamanlar 38, 1578'de ise 12 sofî yaşıyordu ve bunlar hizmetlilerle beraber Müslüman nüfusun hemen de beşte birini teşkil ediyordu. Beş mescitten ikisini mahallin zanaatkârları, birini bir keçeci diğerini de bir kılıççı yaptırmıştı ve bakımını da onlar sağlıyordu.

1541'den sonra Osmanlı devletinin askeri, memuru olarak, ya da dinî müstahdemi olarak Macaristan'ın orta kesimine yerleşen Türk ve Balkan ahalisi yalnız müstahkem merkezlerde oturuyorlardı. Her günün savaşını ve çatışmalarını yaşayan, Macar kraliyet kalelerindeki düşman askerlerinin baskınlarla Türk avına çıktığı bu vilayette, Türklerin müstahkem olmayan yerlerde yaşamaları tavsiye edilemezdi. Bu yüzden, Türk askerinin konuşlanmadığı ve Türk dairelerinin bulunmadığı kentlere Müslüman ahali de yerleşmedi ve buraları Macar kentleri olarak kaldı.

✍ Klára Hegyi

(Türkçesi: Yılmaz Gülen)